

Олена Змієвська, Оксана Козачишина
(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського)

ЄДНІСТЬ СЕМАНТИЧНОГО ТА КОГНІТИВНОГО АСПЕКТІВ ПРОЯВІВ АВТОРСЬКОЇ СЕНСОРИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Summary: The article focuses on the issue of sensory layer as marker of the author's sensory system embodied in literary narrative and texture through linguistic units of different levels with sensory meaning.

Key words: author's sensory system, sensory layer, linguistic units with sensory meaning, perceptual knowledge

Сучасний стан опису та аналізу проявів тої чи іншої властивості семантики художнього тексту обмежується здебільшого двома підходами – структурно-семантичним та концептуальним відповідно. В теорії структурно-семантичного напрямку (представленого в роботах Н.Д.Арутюнової, І.Р.Гальперіна, О.А.Потебні, А.Вежбицької, О.В.Вербицької, В.В.Савельєвої, А.В.Пермінової) сенсорика частіше за все розглядається чи в межах значення окремої лексичної одиниці, чи в межах структури окремо взятого речення при опорі на об'єктивні дефініції чи на асоціативні комплекси, що структуруються стереотипними знаннями.

Когнітивний підхід [1, 54-55; 2, 56-68; 3, 25-61], а також домінуючий в останні роки *когнітивно-дискурсивний* до осмислення традиційних проблем семантики тексту, базуються на тезі про паралелізм мовних та мисленнєвих процесів, а отже передбачають більш широкий та одночасно глибинний аналіз сенсорики в семантиці тексту в сукупності її психологічних, соціокультурних та семантико-структурних характеристик. Новий погляд на семантику тексту з таких позицій дозволяє розглядати семантику тексту, як “квазіреальність”, “вигадану реальність”, “уявний світ”, певний “ймовірний світ”, як форму фіксації знань, як ментальну репрезентацію дійсності. Останнє трактування семантики тексту є для цього дослідження найбільш релевантним, оскільки в

термінах лінгвокогнітивного підходу під “репрезентацією” розуміється спосіб представлення інформації [4, 25].

Метою нашого дослідження є виявлення механізмів репрезентації перцептуальних знань у семантичному та когнітивному шарах текстової семантики. У загальному виді репрезентація може бути диференційована на внутрішню (ментальну) та зовнішню (схемо-графічну тощо) [ibid.]. Власне ментальні репрезентації включають взаємопов’язані когнітивні (знання) та семантичні (значення) форми представлення інформації як у пам’яті людини, так і в тексті як в формі фіксації знань. З оглядом на таке трактування художнього тексту дослідження сенсорики в *семантико-когнітивному аспекті* пов’язане з особливостями означування автором власних перцептивних знань у тексті.

Вищезазначене розуміння семантики художнього тексту як єдності когнітивної та семантичної репрезентації уможлиблює нам виділити дві принципово важливі для нашого дослідження площини семантики художнього тексту – *когнітивну та семантико-структурну площини*, в яких сенсорика розглядається з двох різних (семантичного та когнітивного) аспектів, і які складають в сукупності певну ієрархію, яку можна представити у вигляді піраміди (див. рис 1.1), в основі якої лежить когнітивна площина.

Слід зазначити, що вивчення сенсорики в межах художнього тексту з точки зору вищеназваних (семантичного та когнітивного) аспектів стає можливим завдяки низці факторів, розглянутих раніше у даній дисертації.

Першим є фактор того, що власне сенсорика є поняттям абстрактним, а її вивчення в мові та в тексті до тепер проводилось (і вважається єдиним універсальним методом) через аналіз експліцитно виражених лексичних одиниць, що належать до лексико-семантичного поля сенсорики.

По-друге, як довели численні дослідження власне перцептивною семантики [5, 149-155; 6, 137-141; 7, 97-105; 8, 122] її (сенсорної лексики) основним компонентами є а) перцептивний як показник наявності у її значенні сенсорної семи; б) когнітивний як відбиток у сенсорному значенні особливого

досвіду людини, накопиченого у базі її (людини) перцептивних знань, та в) суб'єктивний як оцінка сприйнятого.

Якщо основними мовними показниками проявів сенсорики у тексті є лексичні одиниці з сенсорним значенням, тоді можна говорити про актуалізацію у текстовій семантиці цих трьох її компонентів – власне перцептивного як носія сенсорної семи, когнітивного як опредмечення перцептивних (у нашому дослідженні авторських) знань у текстовій семантиці та суб'єктивного як аксіологічного аспекту проявів авторської сенсорики. Всі ці компоненти проявляються у відповідних площинах семантики художнього тексту, що зумовлює можливість проведення подальшого дослідження авторської сенсорики саме в семантико-когнітивному аспекті. Слід зазначити, що аксіологічність сенсорики ми не виокремлюємо як об'єкт нашого дослідження, але її невід'ємність від поняття сенсорики є очевидною, тому надалі ми розглядатиме її в межах когнітивного аспекту аналізу проявів сенсорики, так як будь-яка оцінка перш за все базується на власному досвіді людини, її знаннях про світ і є, безумовно, результатом діяльності людського мозку. Розглянемо особливості кожної з площин семантики художнього тексту більш детально.

О.М. Шахнарович відмічав, що між дійсністю та дійсністю, яка відтворюється мовним утвором (текстом), знаходиться спеціальна робота свідомості по виокремленню елементів дійсності, по розчленуванню предметної ситуації з метою вираження цих елементів мовними засобами [9, 74]. Така робота у згорнутому та редукованому виді складає когнітивний аспект тексту [ibid.]. З оглядом на таку позицію видається можливим припустити, що *когнітивна площина* семантики тексту визначає когнітивний аспект художнього тексту – його текстовий концепт як мисленевий утвір, який виникає у свідомості людини. Згідно з робочою гіпотезою цього дослідження у даній площині певним чином репрезентуються результати когнітивних перцептивних процесів, а також фіксуються перцептивні знання автора про світ. Вона слугує концептуальним фон (conceptual background) [3] або в іншій термінології

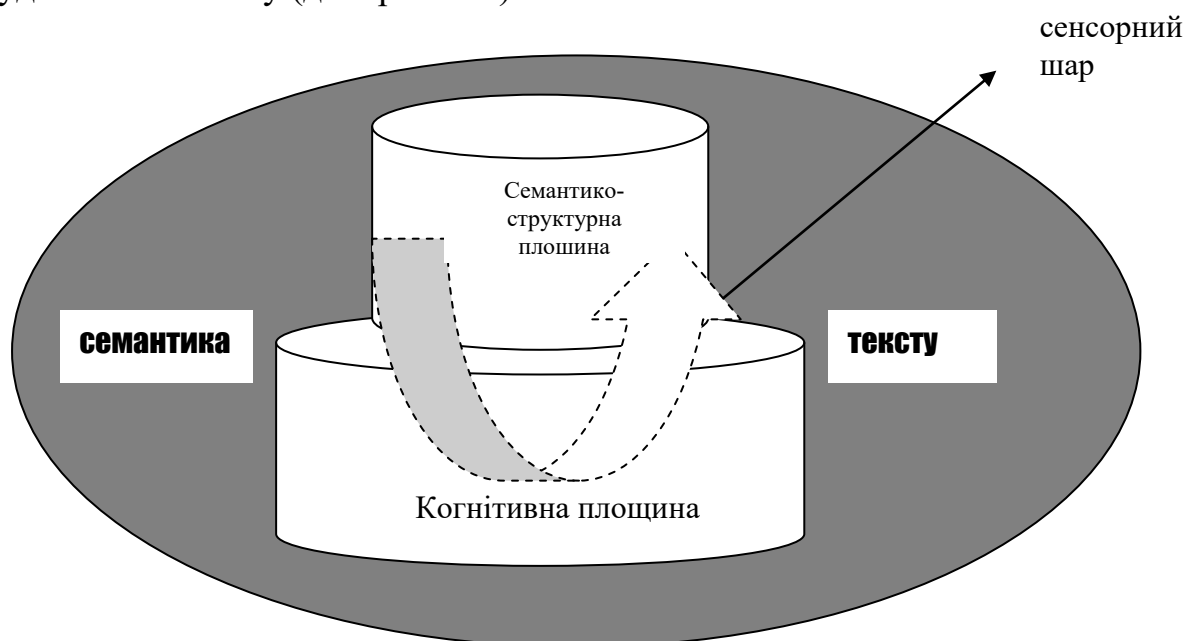
когнітивною базою [4, 41] для розуміння значення художнього тексту з урахуванням сенсорної особливості авторського сприйняття дійсності.

Над когнітивною площиною, а також в залежності від неї надбудовується площина *семантико-структурна*, в межах якої відбувається мовна трансформація (експліцитна та імпліцитна) когнітивних процесів сприйняття автором світу.

Говорячи про авторську сенсорику як іманентну властивість семантики художнього тексту, ми припускаємо, що сенсорику по-різному вкрапляється у всі виокремлені нами площини текстової семантики, утворюючи певний контекст для актуалізації сенсорної інформації у певному художньому тексті.

При дослідженні художнього тексту з точки зору представленої в його семантиці сенсорної інформації лінгвісти оперують такими поняттями як “сенсорна матриця” тексту певного автора з її “сенсоризмами” як “лексичними одиницями, що позначають чуттєве сприйняття дійсності через певний модус сенсорики” [ibid.]; “сенсорний шар” (sensorylayering) світу художнього тексту як відбиток перцептивних знань автора у семантиці тексту [2, 336-339].

У нашому дослідженні ми дотримуємось гіпотези П.Уерта [ibid.], що сенсорна інформація представлена у семантиці художнього тексту через утворений *сенсорний шар* текстової семантики як медіатора концептуальної та семантико-структурної площин семантики художнього тексту з урахуванням сенсорного фільтру з подальшим формуванням інтегративної моделі семантики художнього тексту (див. рис. 1.1).

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьёва О.П. Текстовые категории и фактор адресата. Київ: Вища шк., 1993. 200 с.
2. Turner M. The Literary Mind. Oxford; N.Y.: Oxford Univ. Press, 1996. 185 p.
3. Werth P. Remote worlds: the conceptual representation of linguistic *would*. *Language and Conceptualization* / Ed. by J. Nuyts and E. Pederson. Cambridge: Cambridge Univ. Press. 1997. P. 84-115.
4. Шабес В.Я. Репрезентация и обучение пониманию текста. *Чтение в современном мире: опыт в прошлое, взгляд в будущее*. Тезисы 1-го общенационального конгресса по чтению. Москва: Изд-во "Школа рационального чтения", 1992. С. 25-26.
5. Esrock E.J. Discourses of sight and touch. *Semiotica*. 1994. №102. P. 149-155.
6. Balaban V. Self agency in religious discourse. *Metaphor in Cognitive Linguistics* / Ed. by R. Gibbs, G. Steen. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ., 1997. P. 125-145.
7. Kwiatkowska A. The Visuo-Spatial Determinants of the Natural Language. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1997. 216 p.
8. Змієвська О.О., Козачишина О.Л. Семантико-когнітивний та функціональний аспекти конекторів ментальних просторів сенсорики в сучасній англomовній прозі. *Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць*. Серія «Філологія, Педагогіка». Переяслав-Хмельницький; Кременчук: Видавець ПП Щербатих О.В., 2017. Випуск 25. С. 121-129.
9. Шахнарович А.М., Габ М.А. Прагматика текста: психолингвистический вопрос. *Текст в коммуникации*: Сб. науч. тр. Москва: Ин-т языкознания АН СССР. 1991. С. 68-81.